

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

WKŁAD KS. PROF. WŁADYSŁAWA PIWOWARSKIEGO W ROZWÓJ TEOLOGII PASTORALNEJ

Działalność naukowa ks. prof. Władysława Piwowarskiego przypadła na okres burzliwych zmian w Kościele i w teologii pastoralnej. Wydarzeniem przełomowym był Sobór Watykański II (1961-1965).

Rozpoczęcie Soboru Watykańskiego II zbiegło się w czasie z początkiem pracy ks. dra W. Piwowarskiego na Sekcji Teologii Pastoralnej KUL w 1960 r. – najpierw w charakterze asystenta, w 1961 r. – starszego asystenta, w 1962 r. – adiunkta, w 1967 r. – docenta, w 1973 r. profesora nadzwyczajnego, a od 1980 r. jako profesora zwyczajnego.

Przemiany dokonujące się w Kościele i w teologii pastoralnej, najpierw pod wpływem przygotowania do Soboru Watykańskiego II, a potem dokumentów soborowych, rozwijały zainteresowania pastoralne młodego doktora socjologii. Duży wpływ na rozwój wrażliwości pastoralnej ks. W. Piwowarskiego miały wykłady na Sekcji Teologii Pastoralnej KUL. Obok zajęć z socjologii religii ks. dr W. Piwowarski prowadził wykłady z teologii pastoralnej: „Nauki pomocnicze teologii pastoralnej” i „Wprowadzenie do teologii pastoralnej”. Zwłaszcza ten drugi przedmiot zmuszał młodego naukowca do całościowego i krytycznego spojrzenia na dotychczasowe koncepcje teologii pastoralnej. O profesjonalnym wchodzeniu ks. dra Piwowarskiego w kolejną po socjologii religii i katolickiej nauce społecznej dziedzinę nauki, jaką była dlań teologia pastoralna, świadczą jego publikacje z tamtego okresu, bardzo wysoko ocenione przez późniejszych badaczy tej dyscypliny. Są to artykuły publikowane na łamach „Zeszytów Naukowych KUL”¹, „Ateneum Kapłańskiego”², a dekadę później w „Chrześcijaninie

---

¹ *Dwie koncepcje teologii pastoralnej.* „Zeszyty Naukowe KUL” 6:1963 nr 1 s. 79-89.

w świecie”³ i w „Życiu i Myśli”⁴ Świadczy o tym także przygotowany przez ks. W. Piwowarskiego skrypt dla studentów pt. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*⁵

I. WKŁAD W ROZWÓJ KONCEPCJI TEOLOGII PASTORALNEJ

Wspomniane publikacje są dowodem włączenia się ks. prof. W. Piwowarskiego w dyskusje nad koncepcją teologii pastoralnej. W poszukiwaniu adekwatnej do wyzwań czasu koncepcji teologii pastoralnej wychodził z krytycznej refleksji nad dotychczasowymi koncepcjami tej dyscypliny naukowej. Najwięcej uwagi poświęcił metodologicznej stronie najbardziej popieranych koncepcji w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Były to koncepcje teologii pastoralnej R. Füglistera⁶ i G. Cerianiego⁷, a nieco później koncepcja eklezjologiczna F. X. Arnolda⁸ i autorów *Handbuch der Pastoraltheologie*⁹

Ks. W. Piwowarski miał świadomość, że w okresie powojennym, a szczególnie po Soborze Watykańskim II, występuje duże zainteresowanie teologią pastoralną. Zainteresowanie to było ewokowane nowymi warunkami, w jakich znalazło się duszpasterstwo. Zmienione warunki pracy duszpasterskiej wymagały uwspółcześnienia form, metod i sposobów duszpasterzowania. W związku z tym rozwinęła się wieloaspektowa literatura, obejmująca różne dziedziny teologii pastoralnej. Teologowie dążyli do pogłębienia teologicznych podstaw teologii pastoralnej. Socjologowie usiłowali zgłębić dotychczasową wiedzę o środowisku, warunkach i potrzebach współczesnego człowieka. Ks. prof.

² *Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej*. „Ateneum Kapłańskie” 58:1966 nr 345 s. 300-309.

³ *Perspektywa teologiczna a perspektywa socjologiczna w duszpasterstwie*. „Chrześcijanin w świecie” 1973 nr 26 s. 27-35.

⁴ *Socjologia a teologia pastoralna*. „Życie i Myśl” 23:1973 nr 10 s. 13-19.

⁵ Archiwum Biblioteki KUL.

⁶ R. F ü g l i s t e r. *Pastoraltheologie als Universitätsdisziplin. Eine historisch-theologische Studium*. Basel 1951.

⁷ G. C e r i a n i. *Introduzione alla Teologia Pastorale*. Roma 1961.

⁸ F. X. A r n o l d. *Pastoral-theologische Durchblicke. Das Prinzip des Gott-menschlichen und der gesellschaftliche Weg der Pastoraltheologie*. Freiburg 1965.

⁹ F. X. A r n o l d, F. K l o s t e r m a n n, K. R a h n e r [u.a.]. *Handbuch der Pastoraltheologie*. Bd. 1-5. Freiburg 1964-1970.

W. Piwowarski z niepokojem przyjmował wówczas fakt, że obydwa kierunki rozwijają się obok siebie, nie tworząc pożądanej syntezy. Ten niepokój, młodego wtedy jeszcze naukowca, znalazł realizację badawczą. W niedługim czasie poświęcił temu zagadnieniu kilka bardzo cennych publikacji: *Dwie koncepcje teologii pastoralnej*¹⁰, *Perspektywa teologiczna a perspektywa socjologiczna w duszpasterstwie*¹¹, *Socjologia religii a teologia pastoralna i duszpasterstwo*¹² oraz *Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej*¹³

Ks. W. Piwowarski odczuwał braki w metodologii teologii pastoralnej. Widział pilną potrzebę określenia przedmiotu, metody i zakresu badań oraz miejsca teologii pastoralnej w całokształcie teologii. Dlatego z wielkim entuzjazmem przyjął fakt powstania wówczas dwóch prac poświęconych metodologicznym założeniom teologii pastoralnej. Pierwszą z tych prac był podręcznik teologii pastoralnej opracowany przez R. Füglistera¹⁴, a drugą podręcznik teologii pastoralnej opracowany przez G. Cerianiego¹⁵. Ks. W. Piwowarski doceniał oba te dzieła ze względu na to, że systematyzowały one zagadnienia metodologiczne i merytoryczne teologii pastoralnej, ukazując tę dyscyplinę jako zwarty system naukowy. Widział też niedomagania merytoryczne obu koncepcji teologii pastoralnej, ale znacznie bardziej cenił wkład pozytywny obu pastoralistów w rozwój tej dyscypliny. Dlatego w swoich wykładach opierał się na ujęciach R. Füglistera i G. Cerianiego do czasu opublikowania niemieckiego podręcznika *Handbuch der Pastoraltheologie*, w którym w sposób naukowy i pogłębiony została rozpracowana eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej.

O przyjęciu przez ks. W. Piwowarskiego z entuzjazmem eklezjologicznej koncepcji teologii pastoralnej świadczy fakt, że w rok po ukazaniu się niemieckiego podręcznika *Handbuch der Pastoraltheologie* ks. W. Piwowarski odpowiedział publikacją pt. *Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej*, w której nie tylko przedstawił tę koncepcję, ale także wyraził aprobatę dla jej założeń metodologicznych i merytorycznych. Jednocześnie do końca swojej działalności naukowej stosował w refleksji pastoralnej propozycje metodologiczne G. Cerianiego.

¹⁰ Zob. przyp. 1.

¹¹ Zob. przyp. 3.

¹² Zob. przyp. 4.

¹³ Zob. przyp. 2.

¹⁴ Zob. P i w o w a r s k i. *Dwie koncepcje teologii pastoralnej* s. 81-83.

¹⁵ Zob. tamże s. 83-88.

Ks. W. Piwowarski był przekonany, że przy ustalaniu aktualnych zasad działalności Kościoła należy posłużyć się zaproponowanym przez G. Ceraniego schematem sylogizmu praktycznego. Przesłankę większą tego sylogizmu stanowi zasada objawiona, przesłankę mniejszą – dane z doświadczenia, np. z badań socjologicznych, psychologicznych itd., wnioskiem zaś jest aktualna zasada teologiczna¹⁶. Z ustalonych zasad dla samourzeczywistnienia się Kościoła w danym czasie można dopiero wyprowadzić dyrektywy, czyli szczegółowe wytyczne dla konkretnej działalności podmiotów Kościoła. Wprowadzenie dyrektyw w życie jest już zadaniem socjotechniki duszpasterskiej. Powyższe propozycje G. Ceraniego były podstawą w dopracowaniu paradygmatu analizy teologii pastoralnej w środowisku KUL. Przez swoje zaangażowanie w propagowanie paradygmatu analizy teologii pastoralnej ks. W. Piwowarski przyczynił się wydatnie, że ten paradygmat jest znany i szeroko stosowany przez teologów pastoralistów w Polsce.

II. WKŁAD W UWRAŻLIWIENIE NA SPOŁECZNY WYMIAR EWANGELIZACJI I DUSZPASTERSTWA

Ks. W. Piwowarski był przekonany, że słabością polskiego katolicyzmu jest niedorozwój życia społecznego. Dlatego kładł wielki nacisk na to, aby duszpasterstwo zwracało większą uwagę na kształtowanie społecznego wymiaru wiary katolickiej. Zaangażowanie w to, co doczesne, winno objawiać to, co boskie. Dlatego proponował odnowę działalności Kościoła rozumianej jako bezpośrednia misja Kościoła oraz jako pośrednia misja Kościoła¹⁷. Zgodnie ze współczesnym nauczaniem *Magisterium Ecclesiae* misję Kościoła czy ewangelizację rozumiał szeroko – nie tylko jako pośrednictwo zbawcze, ale także jako zespół warunków umożliwiających wypełnienie tej misji. Tak rozumiana ewangelizacja obejmuje człowieka zarówno w wymiarze łaski i zbawienia, jak też w wymiarze czasowej i ziemskiej egzystencji. W tym znaczeniu ks. W. Piwowarski budowanie sprawiedliwego porządku społecznego, obronę godności i praw człowieka itd. włączał, zgodnie z nauczaniem Jana Pawła II, w integralne posłannictwo ewangeliczne Kościoła¹⁸.

¹⁶ Zob. t e n ż e. *Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej* s. 36-37.

¹⁷ T e n ż e. *Duszpasterstwo wiejskie dziś*. „Więź” 27:1984 nr 6 s. 41.

¹⁸ Por. LE 24.

Ks. W. Piwowarski przypomniał, że rozróżnienie na misję pośrednią i bezpośrednią nie jest nowe, gdyż zawsze występowało w działalności Kościoła. Niejednokrotnie w przeszłości Kościół pełnił szersze zadania, warunkujące wypełnienie jego misji bezpośredniej, np. zadania społeczne, gospodarcze, oświatowe itd. Zadania te były traktowane jako działania pastoralne i jako konieczny warunek normalnego rozwoju życia religijnego¹⁹

W ramach misji pośredniej Kościoła duszpasterstwo nie może być obojętne wobec żywotnych potrzeb i społecznych problemów środowiska, zwłaszcza takich, które wiążą się z nieposzanowaniem godności i praw człowieka, z występującym poczuciem krzywdy i niesprawiedliwości, z sytuacją zagrożenia i niepewności co do przyszłego losu.

Według ks. W. Piwowarskiego w bezpośredniej misji Kościoła najważniejsze jest kształtowanie świadomości religijnej, zwłaszcza spójnego światopoglądu religijnego. Artykułowanie się pluralizmu kulturowego, pojawienie się wielu alternatyw, opcji i wyborów domaga się ze strony Kościoła położenia nacisku na większą wiedzę religijną, kształtowanie świadomych i pogłębianych motywacji, poszukiwanie konsensu w dziedzinie wiary i moralności. Ks. W. Piwowarski postulował, aby występujący proces pluralizmu znajdował pozytywną interpretację i wiązał się z pogłębieniem świadomości religijnej. Według ks. W. Piwowarskiego szczególnej uwagi pastoralnej wymagają tzw. katolicy selektywni, którzy w sposób refleksyjny odchodzą od doktryny katolickiej. Skazani na samych sobie, mogą łatwo znaleźć się poza Kościołem. Według ks. W. Piwowarskiego jest to tendencja dominująca w społeczeństwie polskim.

Według ks. W. Piwowarskiego duszpasterstwo powinno być bardziej skoncentrowane na kształtowaniu zachowań religijno-moralnych. Należy położyć większy nacisk na wychowanie do bardziej jakościowego uczestnictwa w praktykach religijnych, interakcyjnego zaangażowania oraz „konsekwentnego” ich przeżywania i wypełniania. W zakresie zachowań moralnych duszpasterstwo powinno poświęcić więcej uwagi kształtowaniu właściwego stosunku do otaczającej rzeczywistości, a zwłaszcza pracy i ziemi; kształtowaniu kultury życia małżeńsko-rodzinnego oraz społecznego²⁰; kształtowaniu postaw moralnych, odpowiedniej hierarchii wartości oraz preferencji

---

¹⁹ P i w o w a r s k i. *Duszpasterstwo wiejskie* s. 41.

²⁰ Tamże s. 42-44; t e n ż e. *Nowoczesność a sacrum*. „Roczniki Teologiczne” 38:1991/1992 z. 6 s. 57-63; t e n ż e. *Zasada pomocniczości w życiu Kościoła*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin 2000 s. 185-188.

i wyborów życiowych umotywowanych religijnie. Ks. W. Piwowarski wskazywał na niski wpływ religii na moralność Polaków. Słabość ta występuje nie tylko w zakresie etyki indywidualnej, ale przede wszystkim w zakresie etyki społecznej. Zwalczanie plag społecznych i budowanie postaw pozytywnych wymaga oddziaływania integralnego.

Do ważnych zadań duszpasterskich należy dzisiaj, zdaniem ks. W. Piwowarskiego, kształtowanie postaw wobec instytucji i wspólnot religijnych. Postulował, aby ze względu na atomizację współczesnych parafii rozwijać struktury o charakterze religijnym. Potrzebne są one dla realizacji socjalizacji religijnej. Dawniej religia była przekazywana z pokolenia na pokolenie wraz z całą kulturą. Obecnie na skutek przemian socjalizacja religijna wymaga specjalnej działalności. Rodzina i parafia nie są wystarczające w tym względzie. Konieczne są różnego rodzaju struktury pośrednie, zwłaszcza małe grupy religijne. Uważał, że rozwój ich stanowi współcześnie warunek *sine qua non* kontynuacji religii. Te małe grupy religijne są wspólnotami opartymi na wzajemnych interakcjach między ludźmi wierzącymi. Owe interakcje zaś stanowią ważny czynnik w przekształcaniu religijności tradycyjnej w religijność pogłębianą, konsekwencyjną i wspólnotową.

III. POSZUKIWANIE ADEKWATNEGO DO WYZWAŃ CZASU MODELU KOŚCIOŁA, DUSZPASTERSTWA I KAPŁANA

Według ks. W. Piwowarskiego model Kościoła, duszpasterstwa i kapłana są ze sobą niepodzielnie związane i należy o nich mówić łącznie. Poszukiwał przy tym modeli adekwatnych do wyzwań czasu.

W okresie komunizmu ks. W. Piwowarski opowiadał się za modelem Kościoła ludowego. Do najważniejszych cech tego modelu zaliczał:

a) Nastawienie uniwersalne, które przejawiało się w otwartości na wszystkich Polaków, tak wierzących, jak i niewierzących;

b) Masowość oddziaływania. W tamtym modelu Kościoła było miejsce na duszpasterstwo masowe, skierowane na przeciętnego katolika. Kościół mało interesował się duszpasterstwem wyspecjalizowanym, które uwzględniałoby potrzeby i problemy różnych grup i zawodów;

c) Hierarchiczność na niekorzyść wspólnotowości. Wyrażało się to w dyrygowaniu wiernymi i posłuszeństwie oraz uniformizmie w myśleniu i działaniu. Aktywności duchowieństwa towarzyszyła bierność laikatu;

d) Rytualizm, który był skierowany na utrzymanie mas przy religii i patriotyzmie²¹

W okresie przejścia od totalitaryzmu do demokracji zmienia się miejsce i rola Kościoła w społeczeństwie polskim, a wraz z tym ks. W. Piwowarski wskazywał, że również model Kościoła wymaga przemyślenia. W nowym ustroju Kościół nie nakłada się na „całościowe” społeczeństwo, ale jest jednym z segmentów pluralistycznego społeczeństwa. Społeczeństwo zostało upodmiotowione i samo artykułuje swoje problemy. Kościół utracił funkcje pozareligijne. Obecnie Kościół musi uwolnić się od mentalności Kościoła ludowego, aby skupić się na realizacji istotnych dla niego funkcji religijnych.

Kościół w sytuacji pluralizmu i demokracji musi zintensyfikować swoją misję ewangelizacyjną (nowa ewangelizacja) i wzmocnić oddziaływanie na społeczeństwo przez funkcję profetyczną oraz poszukiwanie rozwiązań palących problemów społecznych w ramach dialogu z ludźmi o różnych orientacjach światopoglądowych i społecznych²²

Nowa sytuacja wymaga więc zamiany modelu Kościoła ludowego na model Kościoła wspólnoty, a także modelu duszpasterstwa i modelu kapłana. Wiele miejsca w publikacjach z ostatnich lat swego życia ks. W. Piwowarski poświęcił poszukiwaniu adekwatnego do wyzwań obecnego czasu modelu duszpasterstwa, kapłana i laikat.

IV POSZUKIWANIE ADEKWATNEGO DO WYZWAŃ CZASU MODELU PARAFII

Ks. W. Piwowarski uważał, że parafie były do niedawna prawdziwymi wspólnotami, jednakże nie o charakterze religijnym, lecz o charakterze społeczno-kulturowym. Współcześnie, wskutek rozkładu tradycyjnych więzi wspólnotowych, parafia straciła na znaczeniu. Dlatego istnieje pilna potrzeba przekształcania parafii we wspólnoty religijne. Uważał, że jest to możliwe pod dwoma warunkami: a) jeśli zmieni się świadomość duchowieństwa i laikat; b) jeśli dojdzie do większego zaangażowania świeckich w życie parafialne. Według ks. W. Piwowarskiego instytucje, które można traktować jako wspólnotowe, np. rady duszpasterskie czy rady kapłańskie, stoją w obliczu niebezpieczeństwa, że będą wspólnotami pozornymi. Prawdziwa wspólnota

²¹ T e n ż e. *Kapłan – Kościół – duszpasterz*. „Ład” 9:1991 nr 10 s. 1.

²² Tamże; t e n ż e. *Tło społeczno-polityczne i religijno-kościelne punktem wyjścia nowej ewangelizacji*. „Chrześcijańskie w świecie” 1992 nr 1 s. 47-48.

powstaje tam, gdzie występują łącznie trzy elementy: zadania własne, kompetencje i odpowiedzialność²³

Według ks. W. Piwowarskiego parafie w Polsce pełnią nadal wielorakie funkcje, przy czym w ostatnich latach tracą one wiele funkcji ekstensywnych, a zacieśniają się coraz bardziej do funkcji religijnych i duszpasterskich. Obok funkcji tradycyjnie pełnionych przez parafię ks. W. Piwowarski postulował wprowadzenie i zaktywizowanie funkcji nowych: funkcji koordynowania i pobudzania małych grup religijnych, co wiąże się z rozbudową Kościoła wspólnotowego; funkcji społecznej, związanej z funkcją humanizacyjną Kościoła, ale realizowaną w środowisku parafialnym. Funkcja ta oznacza dialog i otwarcie się parafii na potrzeby i problemy środowiska.

Zdaniem ks. W. Piwowarskiego odnowa religijna Kościoła musi rozpocząć się od wspólnoty parafialnej. Od rozwoju parafii zależy bowiem kierunek i osiągnięte rezultaty w odnowie religijnej życia Kościoła. Dlatego konieczna jest przemiana struktury parafii, pogłębienie jej życia oraz jej rozwój jako wspólnoty.

Według ks. W. Piwowarskiego na płaszczyźnie parafialnej na uwagę zasługują różnego rodzaju mikrostruktury parafialne, będące platformą współpracy księży parafialnych i katolików świeckich. Do tych organizmów ks. W. Piwowarski zalicza Parafialną Radę Duszpasterską, Parafialną Radę do Spraw Ekonomicznych, Parafialny Zespół Synodalny i Parafialny Zespół Charytatywny. Uczestnictwo w tych organizmach parafian jest wskaźnikiem udziału w kierowaniu parafią i organizowaniu życia parafialnego²⁴

*

W podsumowaniu należy stwierdzić, że wkład ks. prof. W. Piwowarskiego w rozwój teologii pastoralnej był znaczący i szedł w dwóch kierunkach: metodologicznym i merytorycznym.

Udział ks. prof. W. Piwowarskiego w poszukiwaniu adekwatnej do wyzwań czasu koncepcji teologii pastoralnej jest znany wśród pastoralistów w Polsce. Troska ks. prof. W. Piwowarskiego o metodologię znajdowała przełożenie w wysokim poziomie metodologicznym prac dyplomowych z teologii pastoralnej, które powstawały pod jego kierunkiem.

---

²³ F. Zagrodzki [W. Piwowarski]. *Ewangelizacja–diagnoza i prognoza*. „Życie i Myśl” 24:1974 nr 7 s. 76.

²⁴ W. Piwowarski. *Kapłani i biskupi – kierownictwo i kościelna komunikacja*. W: *Duszpasterstwo a wyzwania XXI wieku*. Red. J. Ostrowski. Kielce 2001 s. 39.

Ks. prof. W. Piwowarski w prezentowanych na łamach różnych czasopism publikacjach oraz kierowanych przez siebie pracach dyplomowych ukazywał kierunki odnowy duszpasterstwa oraz potrzebę zmian w myśleniu i działalności pastoralnej. Wydaje się, że głos ks. prof. W. Piwowarskiego o potrzebie uwrażliwiania duchownych i świeckich na społeczny wymiar duszpasterstwa i ewangelizacji, na potrzebę odnowy modelu Kościoła w społeczeństwie polskim, odnowy modelu księdza, laikatu i parafii, prezentowany w licznych publikacjach, odczytach i pracach dyplomowych, był szeroko słyszany w Kościele w Polsce i poza granicami. I chociaż trudno jest bez specjalnych na ten temat badań określić zasięg tego oddziaływania, to jednak można żywić przekonanie, że w dużym stopniu ukształtowało ono dzisiejszą świadomość i działalność tak teoretyków, jak i praktyków duszpasterstwa w Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- K a m i ń s k i R.: Teologia praktyczna i jej dyscypliny. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 6 s. 95-103.
- Problemy dyskutowane w teologii pastoralnej. „Roczniki Teologiczne” 48:2001 z. 6 s. 5-18.
- P i w o w a r s k i W.: Dwie koncepcje teologii pastoralnej. „Zeszyty Naukowe KUL” 6:1963 nr 1 s. 79-89.
- Eklezjologiczna koncepcja teologii pastoralnej. „Ateneum Kapłańskie” 58:1966 nr 345 s. 300-309.
- Perspektywa teologiczna a perspektywa socjologiczna w duszpasterstwie. „Chrześcijanin w świecie” 1973 nr 26 s. 27-35.
- Socjologia a teologia pastoralna. „Życie i Myśl” 23:1973 nr 10 s. 13-19.
- Duszpasterstwo wiejskie dziś. „Więź” 27:1984 nr 6 s. 29-45.
- Nowoczesność a sacrum. „Roczniki Teologiczne” 38:1991/1992 z. 6 s. 53-64.
- Kapłan – Kościół – duszpasterz. „Ład” 9:1991 nr 10 s. 1, 6.
- Zasada pomocniczości w życiu Kościoła. W: Teologia pastoralna. T. 1: Teologia pastoralna fundamentalna. Red. R. Kamiński. Lublin: Atla 2 2000 s. 177-188.
- Kapłani i biskupi – kierownictwo i kościelna komunikacja. W: Duszpasterstwo a wyzwania XXI wieku. Red. J. Ostrowski. Kielce: Jedność 2001 s. 23-42.
- P o d g ó r s k a T., R y c z a n K., Ś w i ę s K.: Bibliografia prac Ks. Prof. Dra Hab. Władysława Piwowarskiego. „Roczniki Teologiczne” 46:1999 z. 6 s. 13-68.
- Z a g r o d z k i F. [W. Piwowarski]: Ewangelizacja-diagnoza i prognoza. „Życie i Myśl” 24:1974 nr 7 s. 7-77.

REV. PROFESSOR WŁADYSŁAW PIWOWARSKI'S
CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF PASTORAL THEOLOGY

S u m m a r y

Rev. Prof. Władysław Piwowarski's research activity falls on the period of significant changes in the Church and in pastoral theology. The crucial event was the Vatican Council II.

Lectures on pastoral theology had a great effect on the development of Rev. W. Piwowarski's pastoral sensibility. This is why in the 60's of the 20th century he joined the discussion on the conception of pastoral theology, proclaiming himself in favour of the ecclesiological conception of the discipline. Rev. Professor W. Piwowarski was convinced that Polish Catholicism is not strong enough because social life is underdeveloped. This is why he stressed the necessity of making people more sensible to the social dimension of pastorate. Involvement in what is social should reveal what is Divine. Rev. Professor Piwowarski's preoccupation was searching for a model of the Church, pastorate and priest that would be adequate to the challenges of the time.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: ks. prof. Władysław Piwowarski, teologia pastoralna, teologia praktyczna, duszpasterstwo, kapłan, parafia.

Key words: Rev. Professor Władysław Piwowarski, pastoral theology, practical theology, pastorate, priest, parish.